

Преузето са православног сајта: www.lazarica.org.yu

Митрополит Јован (Зизјулас)

**„Исцелитељна“ или „литургијска“ еклисиологија?
Синтеза светог Максима Исповедника**

(предавање преузето из књиге "Митрополит пергамски Јован Зизјулас
Еклисиолошке теме, Нови Сад 2001, стр. 35-45. Превео са грчког С.
Јакшић)

Еклисиологија се на природан начин развила из очекивања Јудеја, која је делио и запечатио Сам Христос Својим учењем, а пре свега Својим делом и животом. Они су очекивали да ће сав расејани народ Божији некад, односно „последњега дана“ историје, бити призван на једно место да би представљао једну заједницу око личности Месије, који је имао различите називе. Некада је, као код пророка Исаије, називан „чедом Божијим“, оним који ће узети на себе све грехе овога света, а некада, као у апокалиптичкој књижевности, углавном код пророка Данила и касније, називан је „Сином човечијим“. Ова имена, којима су Јевреји описивали Месију, Господ је користио за Себе; према томе, поистоветио се са Оним есхатолошким Месијом који ће представљати епицентар сабрања расејаног народа Божијег. Због тога су у Јеванђељу по Јовану све ове идеје веома развијене. У самом средишту налази се идеја Сина човечијег као Онога који у себи садржи многе, и то углавном тако што даје Своје Тело да би се њиме хранио народ Божији и да би представљао једну заједницу. Исто тако, у Јовановом Јеванђељу је веома изражен и појам есхатолошког сабрања. Код апостола Павла такође постоје сличне идеје, и тако је, на основу тога очекивања које је Христос пренео на Себе, развијено убеђење да сви они који су поверовали у Христа и који су, кроз крштење и свету Евхаристију постали сателесници Његовог Тела, представљају народ Божији сабран на једно место. Према томе, чињеница Цркве представља есхатолошку стварност. После Васкрсења Христовог, а још више после свете Педесетнице, хришћани су веровали да су последњи дани већ ступили у историју, и да је ова месијанска есхатолошка заједница већ сада постајала стварност у сваком поједином месту сваки пут када се овај расејани народ Божији сабирао на једном месту, углавном ради савшавања свете Евхаристије. Евхаристија је представљала утеловљење многих у Једном Месији, а самим тим представљала је и остварење есхатолошке заједнице. Као што сам раније већ разложио, ово представља основу на којој се изграђује еклисиологија. То је историјско искуство народа Божијег који је расејан, а сада се сједињује на једном месту, односно око личности Христове, у којој проналази своје јединство. Одатле полази еклисиологија и у том правцу се развија после апостолске епохе и то углавном у 2. веку, са Оцима као што је свети Игнатије Антиохијски. Наиме, то је јовановска и павловска еклисиологија сабрања народа Божијег на једном месту,

углавном на светој Евхаристији; ова чињеница не само да је прихватљива него се нарочито наглашава и постаје основа целокупне еклисиологије. Тако код светог Игнатија појам Црква углавном представља сабрање есхатолошке заједнице на једном месту. Али Игнатије даје и конкретнији опис тога сабрања. Код апостола Павла ствари још увек нису у потпуности развијене када је у питању структура тога сабрања; наиме, он нам пружа уопштену слику заједнице. На пример, јасно видимо да је заједница тамо била састављена од оних који предводе заједницу и началствују на светој Евхаристији и оних који одговарају са „Амин“. У Павловој Првој посланици Коринћанима већ постоји основна разлика између свештенства и народа; код светог Игнатија наилазимо на још јаснију поделу: наиме, поред поделе на свештенство и народ, истиче се да и међу свештеницима постоји један који предводи то сабрање, кога Игнатије назива епископом; затим постоје свештеници који га окружују и постоје ђакони, који ову свештену групу повезују са народом сабраним на једно место, односно око личности епископа. Према томе, ова есхатолошка слика сабрања народа Божијег на једном месту, односно око личности Христове, сада се преноси и изображава у богослужењу Цркве. Ова чињеница представља основу целокупне структуре Цркве. Епископ представља средиште око кога се сједињује народ Божији. Као што се око Христа сједињује сав народ Божији, тако и око епископа треба да се сједине сви верници, сав народ, односно сви чланови заједнице. Епископ је окружен „већем“ презвитера; а то „веће“ представља слику Већа апостола, који у есхатолошкој заједници заузимају место Судије племенима Израилевим. „У последњи дан сешћете на дванаест престола и судићете племенима Израилевим“ (Мат. 19,28). Наиме, у есхатону Христос, односно Месија, неће бити сам, него ће Га окруживати Дванаесторица апостола. Веома је значајна чињеница да Дванаесторица, када су изабрани од стране Христа, нису изабрани само као апостоли да шире и проповедају Јеванђеље, него су изабрани у есхатолошком смислу као они који ће окруживати личност Христову, како би последњега дана кроз те апостоле био одржан суд Израилу и свету. Када пред собом имамо икону есхатона, есхатолошке заједнице, није нам довољно да имамо само икону Христа, него је потребно да буду изображени и Дванаесторица апостола, који, према Откривењу, представљају темељ есхатолошке заједнице. Према томе, по учењу светог Игнатија, апостоли су изображени у лику свештеника који окружују епископа. А пошто је епископ тај који ће судити свету и који ће га сјединити у име Очево, у име Божије, а не само у име Христово, због тога Игнатије сматра да је у личности епископовој изображен Бог (Отац). Он је „на месту и у обличју Божијем“. Видите, овде имамо типолошку еклисиологију, у смислу прихватања есхатолошке стварности. Према томе, Црква, то јест њено биће, није само оно што је у историји, него је и оно што је у есхатону, односно представља будућу стварност, која се унапред појављује и доживљава на сваком месту где се савшава света Евхаристија. Самим тим, да би се изобразила есхатолошка заједница, неопходно је сабрање народа, али и присуство лика који представља Оца или Христа, и који ће

бити окружен Дванаесторицом апостола. Тако, на основу ове есхатолошке слике а ово има веома велики значај за период о коме говоримо (2. век), јер се еклисиологија мења (касније ћемо видети какве облике поприма) Црква јасно црпи свој идентитет из онога што ће се збивати у будућности, односно изображава будуће ствари.

Да бисмо описали развој еклисиологије, сада ћемо прећи на следећи велики стадијум историје, где овакво схватање о Цркви као о икони есхатона почиње полако да се мења и да његово место заузимају другачија схватања. Та промена наступа са појавом александријских богослова, такозваних хришћанских гностика, који се крајем 2. и почетком 3. века појављују у оквирима александријске катихетске школе. Главни представници тих нових схватања по питању којим се ми овде занимамо, јесу Климент Александријски и Ориген. Они еклисиологији дају потпуно нов правац. Јер, као што сам већ објаснио, док на основу библијских датости и учења светог Игнатија Црква изображава есхатон, односно оно што ће се збивати, Климент и Ориген сматрају да Црква не представља икону последњих ствари, него оних првобитних оних које су у почетку постојале. Дакле, карактеристика ове школе, коју можемо приписати утицају платонизма, јесте у томе да оно, првобитно стање ствари сматра савршенством, а све што се после тога збивало сматра некаквом врстом пада у односу на првобитно савршенство; а све што ће се догодити у будућности, односно есхатолошко стање, посматра као повратак оном првобитном стању. Савршенство се, дакле, налази у почетку; ово у основи представља старогрчко и платоновско схватање. Свет је некада био савршен; у почетку свега налази се свет идеја, а све што се збива јесте понављање оног првобитног, односно представља пад у односу на оно првобитно. Стога, за ове писце које сам поменуо, Црква представља стварност која је некада, у своме почетку, била савршена. Сматра се, дакако, под утицајем платонизма, да то савршенство у целости почива у логосима бића Овде је присутан космолошки приступ Цркви, а не историјски, као што је то у Библији. Не ради се, дакле, о историјској заједници, него о савршеном стању читавог света. Сва бића имају своје корене у логосима бића, који су постојали одувек, односно и пре него што је свет створен; а ти логоси бића представљали су јединство у једном Логосу Божијем. Према томе, јединство Цркве, то јест сама та Црква о којој смо малочас говорили, није повезана са есхатолошким стањем ствари, него је вечно повезана са јединством бића, кроз њихове логосе који су у једном Логосу. Другим речима, овде се радило о вечном прапостојању Цркве, а самим тим одавде црпимо не само идентитет Цркве, него и њен садржај и њену улогу. Све ово има веома велике последице на све аспекте еклисиологије. Из овог поређења можете схватити да, за разлику од библијске и игнатијевске еклисиологије где велики значај имају службе и установе као слике будућних (есхатолошких) стања у еклисиологији Оригена и Климента све ово има другостепени, или чак никакав значај. Овде нарочити значај задобија Логос, а не установа.

На овај начин се, дакле, ствара нека врста мистичне логократије. Не ради се о логократији рационализам, него о мистичкој логократији, што значи да спасење није у томе да очекујеш некакав нови свет, са некаквом новом структуром, односно неку нову заједницу, него је у томе да се душа сједини са Логосом, и у покушају очишћења душе од свега што је спречава да се сједини са првоначалним Логосом, који претходи материјалном свету. Према томе, очишћење значи очишћење и од материје, од чувствених ствари, и сједињење са Логосом од пре стварања; у том Логосу су, као што је познато, постојале и душе као вечне стварности пре стварања материјалног света. Црква се тамо налази у јединству са вечним Логосом. На тај начин формира се еклисиологија која не придаје нарочити значај службама Цркве; те службе, у најбољем случају, могу бити сматране помоћним делатностима које нас доводе у то првобитно стање јединства душе са Логосом, или, другим речима, доводе нас до очишћења. Овде се налазе корени многих ствари које нас данас заокупљају. Тачније речено, из еклисиологије александријских богослова Климента и Оригена извире схватање да најзначајнија ствар у Цркви, оно што јој даје идентитет, јесте чињеница да Црква представља место исцељења од страсти и место очишћења људи, односно душа, како би те душе могле да се сједине са Логосом - Богом. Из оваквог схватања развило се читаво предање. Рецимо још одређеније, у историјском смислу ово предање је повезано са монаштвом. У монашким круговима, где су непрекидно читани Оригенови текстови, негована је еклисиологија која не придаје прворазредни значај службама и установама Цркве, него ономе што смо назвали исцељењем душа. Са друге стране, међутим, и упоредо са тим правцем, развијала се и еклисиологија светог Игнатија. Она се настављала са светим Кипријаном и са многим светим Оцима; на тај начин је дошло до паралелног тока два еклисиолошка приступа. Тај паралелни ток временом се претворио у једну органску и јединствену целину. Али тамо где је требало да се ти паралелни токови сусретну, често се дешавало да се у потпуности размимоиђу; ти токови су се разилазили, и често су се јављале дилеме који је од ова два правца еклисиолошки исправнији.

Коначно, шта је то Црква? Шта чини њену ипостас? Где је можемо пронаћи? У епископу и у онима који га окружују? У структури, у сабрању народа ради савршавања свете Евхаристије, или у манастиру, у испосници, уз покушаје очишћења од страсти? Ово се током историје много пута наметнуло као дилема. Наравно, у богословском и у догматском смислу ово не би требало да представља дилему; међутим, једно је оно што би требало да буде, а друго је оно што се у стварности збива. А ова двополност еклисиологије, по моме мишљењу, најозбиљнији је проблем који се данас сусреће у Православној Цркви јер, још увек нисмо у стању да га решимо на стваралачки начин. Ову двополност нисмо могли да превазиђемо. Наравно, проблем је, у суштини, духовне природе. Да Црква пружа исцељење од страсти, то није спорно. Лако се може видети колики је значај служби и свете Евхаристије. Али исцељење од страсти је најтеже,

пре свега за оне који чине подвиг да се исцеле од страсти. Онога часа када се у подвижнике који чине напор да се исцеле од страсти, макар и у најмањој мери усели некакав егоизам, сместа се јавља извештан презир према општим служитељима Цркве. Понављам: проблем је духовне природе. Но, искуство показује да овај презир, свакако, није својствен ономе који се заиста исцелио од страсти! Исцељени ће гледати на епископа са потпуним уважавањем, немајући при том никакав унутарњи проблем. Али онај који има макар и најмањи остатак страсти, рећи ће: Шта је он (епископ)? Шта ће нам? Ја као духовник могу да извршавам суштинско дело Цркве. И он окупља око себе духовну децу, утиче на њих, ствара своју властиту заједницу, и каже: На крају крајева, зар не видите како су нам епископи лоши? На тај начин се у пракси распада еклисиологија, и тада епископ, користећи се црквено-правним путем и истичући значај установа, намеће свој ауторитет монаштву. Другим речима, да бисмо ствари назвали правим именима, рецимо слободно и без страха да у Цркви постоји проблем односа између епископа и монаха А историјски корени овог сукоба су тамо где сам вам говорио. Потребно је, дакле, имати историјску свест, односно потребно је прибећи некој врсти психоанализе да бисмо могли да сагледамо своје проблеме. Свакако да није случајно то што се корени овог сукоба управо тамо налазе. И није случајно ни то што су један Ориген и један Климент у мањој мери одступили од исправног веровања Цркве. Могло би се, дакле, рећи да је потпуно погрешан еклисиолошки приступ уколико се полази од тога да је Црква, посматрана било кроз космолошку било кроз платонистичку призму, окренута ка почетку, а не ка крају, односно ка есхатону.

Једини који је заступао такву еклисиологију и који је био у стању да доведе у везу те две тежње, а да при том не наруши њихову међусобну равнотежу и не западне у јерес, био је свети Максим Исповедник. Ако имам иједан разлог да овога светога Оца сматрам највећим богословом у историји, онда је то чињеница да је он уистину био једини кадар да космолошки моменат доведе у везу са есхатолошким. Нико други то није могао да учини. Ако следимо светог Максима, нећемо никада залутати. Но, то је веома тешко; због тога и постоје толика скретања. Свети Максим је есхатологизовао Оригеново учење. Есхатологизовао је његову космологију. Према томе, одстранио је платонизам погодио га је право у срце. Због тога западни истраживачи, иако су о светом Максиму написали много књига, ипак никада нису могли да разумеју његов дух, јер полазе од претпоставке да и он припада светим Оцима којима је платонизам близак. Наиме, омотач и терминологија његових дела јесу платонистички. Али, у суштини, он уништава платонизам јер нас одвраћа од повратка у прошлост и усмерава нас према будућности, према есхатону. Према томе, у личности светог Максима Црква поново постаје она есхатолошка заједница која насупрот библијском, али и игнатијевском схватању има космичке размере, односно има чисто космолошке аспекте. Дакле, ако на стваралачки начин повежемо космологију са есхатологијом, еклисиологију Игнатија или Кипријана са

космолошким моментом, тада доспевамо до светог Максима, који унутар структуре и устројства Цркве и Евхаристије види есхатолошку заједницу, а не само идеје и обрасце прошлости. Таква есхатолошка заједница у себи садржи логосе бића, света, али они представљају стварност будућности. Према томе, опет се враћамо игнатијевској иконолошкој еклисиологији, где Црква изображава будуће, есхатолошке стварности. Али те последње ствари (= есхатон) нису само служења и догађаји сабрања народа Божијег, него представљају чињеницу космолошког значаја, чињеницу сабрања свих у личности Логоса, односно оваплоћенога Логоса, а не Логоса пре оваплоћења, то јест оваплоћенога последњега (есхатолошкога) Адама. На тај начин еклисиологија поприма облик антропологије, јер последњи Адам и као човек рекапитулира све у својој личности, а то нас ослобађа подвојености између, назовимо је тако, исцелитељне и литургијске еклисиологије. То је веома жалосно јер, у време у коме живимо, ова дилема је веома присутна у Православној Цркви. Можеш видети једне како се занимају само исцелитељном еклисиологијом и како тврде да је то све, или друге како се занимају само литургијском и установном (= институционалном) еклисиологијом, и како нису у стању да ова два правца усагласе. Провалија међу њима је све шира, и имаће страшне последице за православну еклисиологију. Ви млади сте прве жртве таквог стања, и било би добро а даће Бог да хоће да вас неко предухитри пре него што будете заведени у ту провалију између две еклисиологије. Према томе, на следећим предавањима ћемо ове теме подробније изложити.

Преузето са православног сајта: www.lazarica.org.yu